

A.a. archeologė Marija Gimbutienė

Pasaulinio garso archeologė dr. Marija Gimbutienė po ilgos ligos mirė vasario 2 dieną, 4 v. p.p., University of California at Los Angeles ligoninėje, Los Angeles.

Dr. Gimbutienė yra autorė dvidešimties knygų ir daugiau kaip dviejų šimtų straipsnių apie Europos priešistorę. Pastaruoju laiku ji buvo europinės archeologijos profesorė emerita University of California, Los Angeles. Ji yra plačiai žinoma dėl savo kontroversinės „Kurgan teorijos“ apie indoeuropiečių kalbų genčių isiveržimus į Europą. Neseniai ši teorija susilaukė paramos iš genetiko L. Luca Cavalli Sforza vykdyto tyrinėjimo darbo.

Trys iš Marijos Gimbutienės naujausių knygų, *Goddesses and Gods of Old Europe* (1974, 1982), *The Language of the Goddess* (1989) ir *The Civilization of the Goddess* (1991) pateikia neolito amžiaus (6-5 tūkstantmetis pr. Kr. – 2 tūkstantmetis pr. Kr. imtinai) Europoje interpretaciją, kuri varžosi su daugeliu tradicinių pažiūrų į priešistorines visuomenes. Nors labai kontroversiška, jos interdisciplinarinė prieiga sukūrė naują mokslinę sritį – archeomitologiją, praplečiančią tradicinius archeologijos rėmus.

Mitologas Joseph Campbell Gimbutienės darbą yra palyginęs su Champollion'o iššifravimu egiptietiško hieroglifo, o Ashley Montagu iš Princeton yra rašęs, jog „Marija Gimbutienė yra mums pateikusi tikrą rosetta akmenį, galintį pasitarnauti savo ieškančiajai verte ateityje archeologiniuose ir antropologiniuose aiškinimuose“.

Marija Gimbutienė gimė 1921 m. sausio 23 d. Vilniuje. Archeologijos studijas Vilniaus universitete baigė 1942 metais. Iš Lietuvos išbėgo 1944 metais ir pokario metus praleido karo pabėgėlių stovyklose Austrijoje ir Vokietijoje. 1946 metais ji įsigijo daktarą iš archeologijos Tuebingen'o universitete ir nuo 1946 iki 1949 metų darbuosi archeologijos institutuose Tuebingen'e, Heidelberg'e ir Muenchen'e.

Atvykusi į Jungtines Amerikos Valstybes 1949 metais kartu su savo vyru Jurgiu Gimbutu ir dviem jaunuom dukrelėm, studijas tęsė Harvard'o universitete. Mokėdama daugumą Rytų ir Vakarų Europos kalbų, Gimbutienė buvo išskirtinai gerai pasirodusi Europos archeologijos studijoms.

1955 metais ji buvo paskirta „research fellow“ Harvard'o universiteto Peabody muziejuje, kur ji toliau dėstė ir rašė apie Europos priešistorę. 1963 metais ji tapo University of California at Los Angeles profesūros nare ir čia

Marija Gimbutienė (1921-1994)

Demetre Lagios nuotrauka

išbuvo kaip Europos archeologijos profesorė iki išėjo į pensiją 1990 metais. Tarp 1967 ir 1980 metų Marija Gimbutienė vadovavo penkiems stambiems archeologiniams kasinėjimams pietrytinėje Europoje.

Už savo mokslinį darbą dr. Gimbutienė yra susilaukusi daugybės pažymėjimų: Fulbright stipendijas, paramą iš National Science Foundation, Smithsonian Institution, American Academy of Science, tarp kitų. Ji buvo pagerbta, paskiriant jai: Outstanding New American Award

(per World Refugee Committee ir Boston Chamber of Commerce, 1960), *Los Angeles Times Woman of the Year Award* (1968), garbės laipsnius iš Vilniaus universiteto, California Institute of Integral Studies, Vytauto Didžiojo universiteto Kaune (su ypatingu pagerbimu iš Respublikos prezidento 1993 metų birželio mėnesį), ir National University of Ireland.

Marija Gimbutienė palieka tris dukteris: Danutę Lake, Žilvę Gimbutaitę ir Rasą Julie Thies.

Joan Marler

Naujos knygos

• Juozas Lukša-Daumantas. LAIŠKAI MYLIMOSIOMS. Čikaga: „I laisvę“ fondas lietuviškai kultūrai ugdyti, 1993. Redaktoriai: Julius Keleras ir Juozas Baužys. Techninis redaktorius: Jonas Kuprys. Viršelio projektas – Onos Baužienės. Spaudė „Draugo“ spaustuvė Čikagoje. 248 puslapiai. Kaina – 12 dolerių. Gaunama „Drauge“.

Knygoje spausdinami atrinkti Juozo Lukšos-Daumanto (gimusio 1921 m. rugpjūčio 10 d. ir žuvusio 1951 rugsėjo 4 d.), pokario Lietuvos partizanų kovų dalyvio, knygos *Partizanai už geležinės uždangos* autoriaus, laišakai Nijolei Bražėnaitei-Lukšienei. Rinkinyje paskelbti 136 Juozo Lukšos laišakai, rašyti nuo 1948 m. liepos 24 d. iki 1950 m. rugpjūčio mėnesio. Idėtas ir vienas Nijolės Bražėnaitei laiškas Lukšai.

Rinkinys užbaigiamas Julijono Butėno laišku, pranešančiu, kad Lukša-Daumantas išskraidintas į Lietuva.

„Mylimosios“, kurioms laišakai adresuoti, iš tikrųjų tėra dvi – Nijolė Bražėnaitei ir Lietuva. Skaitytojui kils klausimas: ar buvo tikslu laišku gavėjai ir leidėjams juos atskleisti viešumai? Kaip ir dera tokio pobūdžio laiškam, jie yra perdėm asmeniškai, liudijantys meilę pasirinktą ir likimo, kuriam atsiduota, tragiką. Lukšos-Daumanto rizikingi uždaviniai juose beveik neatsispindi, ir tuo nereikia stebėtis – niekada tokio pobūdžio veiksmas nėra patikima raštu. Kita vertus, gyvename laikais, kada privatumo samprata įvairiais atvejais nebegalioja (pvz., pernai buvo išleistas rin-

Meno paroda apie meilę

(Atkelta iš 3 psl.)

trūksta, kad kažko nėra, kas turėtų būti su mumis. Todėl teisingai sakoma, kad visa žmogaus patirtis susideda iš ryšių, ir tik iš ryšių. Kiekvienas duetas tampa trio. Ryšys tarp dviejų polių, – tai tarsi magnetinis laukas: nematomas, negirdimas, bet turintis traukos jėgą jungti ir nepaleisti.

Mums bene artimiausias ir labiausiai pažįstamas trejybėskos būsenos pavyzdys yra vyro ir moters meilė. Šioje meilėje gaivališkai išryškėja tarpusavio ryšio svarba. Individai pasilieka vie patys, o jų sąryšis sudaro gyvenimą – pilną arba tuščią. Jie gali artėti prie trejybėskos meilės viršūnės arba nuo jos tolti ir kristi į pražūtingo dualizmo bedugnę. Jų gyvenimas gali svyruoti nuo romantiško iki tragiško, nuo savanaudiško iki herojiško, nuo pasišventimo iki nusikaltimo. Tai tezes ir antitezės, sakytų filosofas Hegelis. Anot jo, šios dvi priešpriešos turi baigtis sintezę, t.y., kenksmingo dualizmo pavertimu trejybėska meile. Gyvenimo košmaras – tai neužbaigtas dalykas, kaip ir neužbaigtas yra dirvos tręšimas mėšlu, kol iš jos neužauga gėlės ir varpos.

Savo „tezes“ ir „antitezės“ turi ir lytinė gyvosios gamtos priešprieša. Ši priešprieša visiškai nesuprantama ir nepateisinama be jų abiejų „sintezės“. Gal todėl lytinį patrauklumą ir jo patenkini-

kinys Anglijos poeto laureato Philip Larkin laišku, kuriuos, būdamas gyvas, jis vargu ar būtų norėjęs plačiai publikai leisti skaityti). O Juozo Lukšos-Daumanto laišku vertė yra ne tik dokumentinė – iš herojiško mūsų tautos kovų už laisvę laikotarpio, bet taip pat ir žmogiška – juos skaitydami, patiriame, kokia kaina už laisvės savo tautai troškimą ir pasišventimą ji liudijant buvo mokėta.

mą mes vadiname MEILE tikrąja to žodžio prasme. Perfrazuojant Vytautą Mačernį, mylimojo ir mylimosios meilė yra dar daugiau negu pats gyvenimas. Ji yra Dievas: į asketo išdidų teisingumą, kad „pirmiau negu mylėt, pažinti, kas verta / Pasaulį reikia mums“ šokėja taria: „O pamiršai, kad žvilgsniui mylinčiam iš karto/ Atsiskleidžia visi gilieji slepiniai ... meilei jos pačios užtenka, / Ji pažinimas ir gyvenimas kartu. / Ji – Dievas, nušviestas savęs paties“ (Vytautas Mačernis, „Šokėja ir asketas“).

Lietuvių dailės paroda „Dailė'94“, kaip sakytą, yra teminė. Nors grynojo estetizmo atstovai nesuteikia ypatingesnės reikšmės temai meno kūrinys, tačiau pasakojamasis žanras iki šios dienos nėra nei pamirštas, nei nustumtas į kertę. Lietuviai dailininkai, tiek abstraktaus, tiek pasakojamojo meno kūrėjai, buvo pakviesti pademonstruoti tematinę pajėgą savo meninėje kūryboje. Jiems buvo nurodyta, kad čia kalbama apie žmogaus meilę žmogui, atsiribodami nuo meilės gyvuliui, žaislui, pavasariui, kosmosui, Dievui. Žmogaus meilė čia suvokiama ne vien kaip emocinė (mylimojo/mylimosios), bet ir kaip visuomeninė, šeimyninė, tautinė, tarptautinė, herojiškoji, ištvermingoji, išsigimusi, apsimetliškoji, savimeilė, tarpolytinė, monolytinė, mistiškoji, egzotiškoji, pamirštoji, išsvajotoji, išblėstančioji, kraugeriškoji, karžygiškoji, vaikiškoji, motiniškoji, tėviškoji, valstybiškoji, bet kokios rūšies žmogaus meilė žmogui arba kad ir įsimylėjimas bei geidimas, meilės pradimas, jos pavirtimas priešingybe – neapykanta, pavydu, kerštu, kančia, mirtimi.

Dailininkams buvo tarta, kad priimami įvairiausių technikų bei metodų darbai: tapyba, skulptūra, grafika, medžio/lino raižinys, tekstilė, audinys, gobelenas, odos išdirbinys, keramika, vitražas, piešinys, kompiuterinė grafika, fotografija, koliažas, instaliacija, mišrioji technika; monumtali, epochinė, minimalistinė, tradicinė, modernistinė, post modernistinė – bei kitų rūšių kūryba...

Regėjų čia buvo siek tiek persistentę, nes iš anksto buvo galima žinoti, jog kokios mommentališios ar kokios nors epochą nustatančios kūrybos mes neturėsime, o bus parodyta tai, kas dabar aktyviųjų išsivijusių gyvenančių ir vieno kito tėvynainio dabar yra kuriama. Ši paroda – tai atspindys dabartinės mūsų meninių pajėgų būklės, beje, žinant, kad pas mus yra ir monumentaliosios kūrybos atstovų, tik esamomis sąlygomis, ypač lietuviškame „kieme“, neįmanoma jos visos mūsų visuomenei pateikti.

Vigandas Blandis (Kaunas)

Viskas prasideda nuo vaikystės

Eugenijus Adomavičius

Meilės užuomazga

Is Jaunuju fotografu parodos, vykiosios Astuntojo mokslo ir kūrybos simpoziumo metu Lietuvių dailės muziejuje, Pasaulio lietuvių centre, Lemont, Illinois, nuo 1993 m. lapkričio 24 iki 28 dienos.

KRASLAGO KALINYS IŠ LIETUVOS

(Atkelta iš 3 psl.)

Iš Krasnojarsko krašto VRLK valdybos viršininko valstybės saugumo majoro Semionovo 1941 m. rugsėjo 17 d. tarnybinio pranešimo matyti, jog Ačinsko Raileschoze, trūkstant miltų paskyrų, tik dirbantieji tremtiniai-perkeltiniai gaudavo jų po 200 gramų per parą. Tas pats buvo Nižne-Ingaš rajono miško pramonės įmonėse¹⁸.

Čia daugelis tremtinių buvo apgyvendinti vasarinuose miško barakuose, žemėnės, palėpėse, ypač susigrūdę. Net NKVD vadai prisipažindavo, jog Krasnojarsko krašte „ypač blogos gyvenimo ir buities sąlygos tarp atkeltųjų dirbančių miško pramonės sistemoje“¹⁹.

Lietuvių tremtinių Ričardo Zalecko ir Juozo Jurkšaičio paskaičiavimais Kraslago valdybos Rešiotų skyriaus 7-me režimo lageryje iš Lietuvos 1941–1952 m. kalėjo 1422 asmenys, visi vyrai, tame tarpe ir A. Stulginskis²⁰.

I Kraslago lageryj sistemą A. Stulginskis su visa lietuvių kalinių grupe atvežti 1941 m. liepos 8 d.²¹ Iki liepos pabaigos (29 d.) laikytas Kraslago, netrukus Stulginskis pervestas „i komandiruotę“ – (toks terminas!) miško kaimelį

Tugač „Bolšaja Rėčka“, kur išbuvo iki 1941 m. spalio 29 d.²² (t.y. iki kratos, –A.E.). Lietuvių čia ir kitur netrūko – Kraslago Stulginskis bendravo su dr. Karoliu Parčevskiu, Vytautu Mongirdu, Aleksu Juodakiu. Komandiruotėje „Bolšaja Rėčka“ atsidūrė ir Juodakis, ir seni pažįstami – Stasys Šilingas, diplomatas Jonas Aukštuolis, ir kiti žymūs lietuviai.

Mažai kas lageryje nepažinojo filosofijos profesoriaus, kunigo Izidoriaus Tamošaičio (gimusio 1889 m. rugpjūčio 12/24 d. Antakalniškių kaime, Skirsnemunės parapijoje, Raseinių apskrityje), vieno žymiausių tautininkų ideologų. Baigęs Kauno dvasinę seminariją, 1912 m. išsventintas į kunigus, gilino teologines studijas Peterburgo universitete (baigė 1916 m.), vėliau Fribourgo universitete gavo filosofijos dr. laipsnį už darbą apie VI. Solovjovo kriteriologiją. Dėstė Lietuvos universitete filosofiją, logiką, etiką, metafiziką, psichologiją. Atskirai neišleids nė vieno stambaus darbo, Iz. Tamošaitis garsėjo gausiais straipsniais tautininkų ir LKDP spaudoje, daug nuveikė lietuvių kalbos draugijoje terminologijos srityje. NKVD jam duotą epiteta „propagandos ministras“ užsitarnavo, matyt, dėl to, jog nuo 1938 sausio tapo Visuomeninio darbo vadybos viršininku, o nuo 1938 rugsėjo – tos vadybos generaliniu sekretoriumi. Neabejotinai, jog enkavėdistams turėjo daryti nemažą įspūdį jo straipsniai jo redaguojame „Vaire“, kaip antai: „Dabartinė krizė – žmogaus supra-

timo krizė“, (1929), „Fašistinė Italija“, „A. Smetona – autoritetas“ (1931), „Fašizmas“, „Marksistinis socializmas“ (1933), „Tautininkų ideologijos gairės“ (1937).

Nebuvo garsiu ideologu, tačiau į tą patį laigerį pateko Stulginskio kolega agronomas, profesorius Juozas Tonkūnas, (gimęs 1894 m. kovo 30 d. Stačiūnuose, Pasvalio valsčiuje, Biržų apskrityje). 1917 m. baigė Maskvos žemės ūkio akademijos agronomijos skyrių, Lietuvoje nuo 1918 m. darbuosi žemėtvarkos institucijose, žemės reformos komisijoje, nuo 1924 m. dėstė Lietuvos universitete Kaune, vėliau žemės ūkio akademijoje, profesorius nuo 1927 m., vėliau jos rektorius 1928–1934 m. J. Tonkūnas 1934 m. birželį paskirtas švietimo ministru ir dirbo šiame poste iki 1939 m. kovo.

Su jais įkalintas dar vienas buvęs ministras, inžinierius Jokūbas Stanišauskis, gimęs 1892 m. sausio 24 d. Paslužnių kaime, Švėkšnos valsčiuje, Tauragės apskrityje, žinomas geodezijos specialistas. 1917 m. baigė Maskvos matavimų institutą, o 1920 m. grįžęs į Lietuvą dirbo matininkų kursuose, žemės ūkio technikumio direktoriumi, dėstė žemės ūkio akademijoje. 1934–1938 m. Stanišauskis tapo susisiekiu ministru, kurudamas naujų kelių statybas, geležinkelio linijų tiesimą. Vėliau dėstė geodeziją Kaune ir Vilniuje.

Iš žymybių Rešiotose likimą su visais dar dalinosi diplomatas Jonas Aukštuolis, gimęs

1886 m. balandžio 2 d. Kalnagalyje, Kupiškio valsčiuje. Baigęs Liepojos gimnaziją, studijavo Peterburgo universitete teisių fakultete 1912 m., nors baigė Tomsko universitetą. Karo metu dirbo Rusijoje Lietuvos Centro komiteto nuktėjusiems dėl karo šelpti igalotiniu Pavolgyje iki 1916, vėliau persikėlė į Švediją ir iki 1919 m. tokiu pat igalotiniu dirbo Stokholme ir iki 1921 m. Skandinavijos valstybėse. Vėliau vadovavo departamentams Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje. 1923–1927 m. – pasiuntinys ir igaliotas ministras Latvijoje, iki 1929 m. – Estijoje ir Suomijoje, nuo 1932 m. – Čekoslovakijoje. Lietuvoje garsėjo ir kaip publicistas.

Buvę prezidentai, ministrai, diplomatai, kariškiai sudarė mažumą visų kalinių tarpe. Dominavo ūkininkai, mokytojai, valdininkai. Šiaip ar taip darbar jie visi tapo lygūs – jie vilkėjo panašius rūbus, valgė vienodai bloga maistą, gerė karštą vandenį ir pakėlė į dangų akis pirmą kartą savo gyvenime regėjo platų Sibiro dangų.

Daugelis iš jų niekuomet nebepamatys gimtinės dangaus.

NUORODOS

- ¹⁸Rusijos Federacijos URM pažyma Nr. 645/2 E. Lietuvos atstovybei, Aut. archyvas.
- ¹⁹Dobrovolskas J. Lietuvių kariai Didžiojo Tėvynės karo frontuose. – V., 1967. P. 11.
- ²⁰Daugiausia – apie 2000 Lietuvos karininkų išvežta už

speigracio (Norilka, Dudinka) 1941 m. birželio 14 d. Placiau: Matusevicius J. Lietuvos kariuomenės likvidavimas 1940 metais. Karo archyvas. T. 13. V., 1992. P. 247.

²¹Dokumentu faksimilė yra: „Lietuvių enciklopedija“. T. XV. P. 368.

²²Urbšys J. Atsiminimai (Red. P. Narutis. 2 leidimas. – Kaunas, 1988. P. 117-122.

²³Vaitkus M. Milžinių rungtynės. 1940-1944. Atsiminimai. T. 8. P. 49.

²⁴Masionis A. Aleksandrą Stulginskį prisimenant *Darbininkas* (Boston). 1980 birželio 27. Nr. 26.

²⁵Eidintas A. Antanas Smetona. Politinės biografijos bruožai. V., 1990. P. 183.

²⁶NKVD 1941.VI.7 d. notarinas areštuoti A. Stulginskį. LTSR KGB archyvo byla Nr. 42880/3. T. 2. L. 123.

²⁷Masionis A. Aleksandrą Stulginskį prisimenant *Darbininkas*. 1980. VI.27. Nr. 26.

²⁸Laiško originalas. ASDK.

²⁹Volkogonov D. „S bespošiadnoj rešitelnostju“ *Izvestia*. 1992. IV. 22. Nr. 95. P. 3.

³⁰Ten pat.

³¹Яковлев Б. Концентрационные лагеря СССР. Исследования и материалы. – Мюнхен, 1955. С. 136-137.

³²Ten pat. P. 138.

³³Dokumentų publikacija: *Istoria SSSR*. – Maskva, 1992. Nr. 1. P. 122-123.

³⁴Rusijos Federacijos Valstybinis archyvas (toliau – RFVA. P. 9479. Ap. 1. B. 87. L. 21-23).

³⁵RFVA. Ten pat. L. 225-229.

³⁶Ten pat. L. 15-20.

³⁷Ešelonų broliai. Sud. A. Venskevičienė. – V., 1991. P. 563-598.

³⁸1942.II.2 d. NKVD nutarimas A. Stulginskio areštui. Lietuvos SSR KGB archyvas. Byla Nr. 42880/3. T. 2. P. 121.

³⁹A. Stulginskio raštiški parodymai tardymui 1942 m. vasario mėn. Byla Nr. 42880/3. T. 2. L. 143-144.